

<http://www.parlament.gov.rs/>

**РЕПУБЛИКА СРБИЈА
НАРОДНА СКУПШТИНА**

**Одељење за информативно-истраживачке и библиотечке послове
Одсек за информативно-истраживачке послове**

Тема: СИСТЕМИ (СТУБОВИ) ПЕНЗИЈСКОГ ОСИГУРАЊА

Датум: 21/06/2010

Бр.: 3-06/10

Ово истраживање је урадио Одсек за информативно-истраживачке послове, за потребе народних посланика у њиховој законодавној активности. За више информација молимо да нас контактирате путем телефона 3026-532 или путем ел. поште istrazivanja@parlament.rs

САДРЖАЈ

| | |
|---------------------------------|----|
| УВОД..... | 3 |
| АУСТРИЈА | 3 |
| БУГАРСКА..... | 4 |
| ИРСКА..... | 5 |
| КИНА..... | 7 |
| КАНАДА..... | 9 |
| МАЂАРСКА | 10 |
| НЕМАЧКА | 12 |
| СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ | 13 |
| СЛОВЕНИЈА..... | 14 |
| СРБИЈА | 15 |
| ХРВАТСКА..... | 17 |
| ЧИЛЕ | 19 |
| ШВАЈЦАРСКА | 20 |
| ШВЕДСКА | 21 |
| ЗАКЉУЧАК..... | 23 |
| ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА: | 24 |

У В О Д

Основни мотив реформе пензијског система јесте настојање да се он учини отпорнијим на демографске и економске потресе и наравно мање зависним од државе.

Реформе могу обухватати само параметарске промене у смислу повећања доприноса или смањења пензија, затим оне могу бити усмерене на правила одређивања висине појединачних пензија и најзад реформе могу резултирати увођењем суштински другачијих пензијских система¹.

Како су организовани пензијски системи и да ли ће се и какве реформе спроводити видеће се у примерима из праксе обухваћеним овим истраживањем.

АУСТРИЈА

Иако је организован у три стуба, аустријски пензијски систем се пре него што је реформисан 2004. године највећим делом ослањао на први стуб који се, због пружања одређених погодности, сматрао веома дарежљивим (брutto стопа замене износила је око 80%). Услед неповољних економских² и демографских показатеља, Аустрија је била принуђена да уради резове у првом стубу и тиме ојача други и трећи стуб.

Прва реформа спроведена је 2000. године са два циља: краткорочним - успостављања фискалне стабилности и дугорочним – стварањем одрживог пензијског система због чега је образован и Одбор за реформу пензијског система. Најзначајнији домет био је укидање превременог пензионисања због смањења радне способности, олакшани су услови за остваривање права на инвалидске пензије, уведено је постепено повећање старосне границе за превремено пензионисање, затим да би пензијски систем био праведнији уведен је нови начин обрачунавања превременог пензионисања (свака година обрачунава се са 3 поена, ако се пређе максималних 10,5 поена, губи се 15% права из пензијског осигурања), са друге стране, за сваку

¹ У земљама у транзицији реформе су најчешће биле конципирани уз подршку Светске банке и обухватале су три стуба: **I стуб** (обавезно државно пензијско осигурање, односно систем међугенерациске солидарности који подразумева да се уплатом пензијских доприноса садашњих запослених финансирају текуће пензије - *pay-as-you go*; *PAYG* систем); **II стуб** (обавезна додатна штедња код приватних пензијских фондова, законом се одреди део процента обавезних доприноса намењених за финансирање првог стуба који се усмери у други, тако да запослени остварују право на две пензије, државну из првог и приватну из другог стуба) и **III стуб** (добровољно допунско пензијско осигурање, намењено свим грађанима, без обзира да ли су запослени или не, уплате не морају да буду редовне, воде се на индивидуалним рачунима и чланови сами одређују начин располагања средствима. Средства из фонда се инвестирају и приписом оствареног приноса увећавају. Друштва за управљање добровољним пензијским фондовима одређују износ минималног доприноса, док максимум не постоји).

² Издаци за пензије су износили 13,4% БДП у 2004. године по чему се Аустрија нашла на другом месту у Европској унији.

годину стажа остварену након остваривања права на старосну пензију, запосленом се обрачунава додатних 4%, такође поштрени су и услови за остваривање права на породичну пензију.

Нова реформа уследила је 2003-2004. године и она се сматра најуспешнијом јер је у оквиру првог стуба успостављен пензијски систем (за осигуранике рођене након 1. јануара 1955. године) са унапред дефинисаном висином пензије која се исплаћује на личне рачуне. Она је донекле поштрила реформска решења из 2000. године па је између осталог као основица за обрачун пензија узето најбољих 40 година стажа осигурања, годишња обрачунска стопа смањена је са 2% на 1,78% до 2009. године³ како би се максимална стопа замене од 80% достигла након 45 година стажа осигурања (уместо 40), затим је укинута могућност превременог одласка у пензију у случају незапослености, такође старосна граница за превремено пензионисање (61,5 мушкарци, 56,5 жене) постепено се повећава до 2017. године када се достиже старосна граница пензионисања (65 мушкарци и 60 жене), затим су поштрени услови за превремено пензионисање (као основица за обрачун узета 4,2% по години уместо 3 обрачунска поена) и повећана је основа за обрачун за сваку годину стажа након старосне пензије (са 4% на 4,2%).

Пензијски систем Аустрије организован је у три стуба:

- **I** стуб - реформисан у јединствени пензијски систем са јединственим доприносима и пензијским правима и који за разлику од претходног, сада обухвата скоро све осигуранике без обзира на врсту делатности⁴, финансира се из доприноса (послодавци 10,25%, запослени 12,55% тзв. *правило* 22,8%) што чини око 2/3 исплата за пензије а остало се надомешћује из главних државних фондова и буџета,

- **II** стуб - уведен 2002. године, послодавци уплаћују доприносе од 1,53% месечне бруто зараде с тим што запослени могу да бирају начин исплате (одједном или као појединачне исплате),

- **III** стуб - постаје све значајнији због измена у другом стубу и грађани показују све веће интересовање за приватне пензијске фондове.

БУГАРСКА

Током последњих 12 година, бугарски пензијски систем постепено је реформисан. Први кораци предузети су 1995. године када су уведене добровољне приватне пензије. Од 2000. године па надаље, спроводе се реформе у оквиру првог стуба уз истовремено увођење обавезног другог стуба најпре за запослене у ризичним занимањима а онда и за све запослене (2002. године)⁵.

У овом пензијском систему од 2007. године постоји и четврти стуб који карактеришу добровољне пензије остварене по основу обављања одређене врсте послова (секторске пензије) док остала три стуба чине:

³ Уз постепено смањење на 1,96% у 2004. години, 1,92% у 2005.; 1,88% у 2006.; 1,84% у 2007. и 1.80% у 2008. години.

⁴ Изузетак су запослени у државној управи, samozапослени и пољопривредници.

⁵ Такође, да би се потпомогле реформе у првом стубу и поспешила финансијска стабилност, Бугарска је основала посебан фонд 2006. године који би требало да се финансира из прихода од приватизације и 50% из буџетског суфицита, што још увек није реализовано.

I обавезно пензијско осигурање на основу генерацијске солрадности;

- кључне мере реформе из 2000. године су смањење укупних стопа доприноса и постепено повећање доприноса запослених, такође постепено је повећана граница за старосну пензију - на 60 за жене, у наредних 10 година и 63 за мушкарце у року од шест година, поред тога, превремено пензионисање и пензионисање посебних група запослених је требало постепено преуредити до 2010. године, а такође је промењена и основица за обрачун пензије;

II додатно обавезно пензијско осигурање;

- уведен 2000. године, сатоји се од општих и секторских фондова; Закоником о социјалном осигурању (2003.) су регулисана и сва питања у вези са инвестирањем приватних пензијских фондова, законска обавеза рођених након 1959. године јесте да део својих доприноса усмеравају на личне рачуне отворене код општих фондова, доприносе су уплаћивали послодавац (80%) и запослени (20%) да би се од 2007. године тај однос променио до нивоа на коме и послодавац и запослени плаћају по 50% доприноса; у секторским фондовима висина доприноса коју послодавци уплаћују на индивидуалне рачуне запослених зависи од врсте делатности (односи се само на ризичне професије), доприноси се не опорезују

III додатно добровољно пензијско осигурање;

- у пракси је постојао од 1995. године, (нормативно регулисано 1999. године), послодавцима је омогућено да понуде запосленима колективне пензијске планове при осигуравајућим друштвима.

Фондови

Сва лица старија од 16 година могу да приступе добровољним фондовима. Износ доприноса одређују уговорне стране (појединац или послодаваца), најчешће је то око 24 евра месечно а чланови не могу да бирају портфолио, али зато увек могу да остваре увид у стање на рачуну као и да одлуче о начину исплате. Прописи који регулишу улагање фондова су прилично благи. Максимално ограничење за улагање у некретнине је 10%, улагање у стране инвестиције је 20% , док је доња граница за државне хартије од вредности 30%. Међутим, стварни показатељи су другачији: државне хартије од вредности чине 39%, банкарски депозити 23%, деонице и корпоративне обвезнице 13% и хипотекарне обвезнице 8%.

Обавезни пензијски фондови могу највише до 20% директно уложити у деонице, 15% у колективне инвестиције затим до 15% у имовину у иностранству и до 5% у имовину или хартије од вредности једног предузећа док се најмање 50% мора уложити у државне ХоВ.

ИРСКА

Ирски пензијски систем⁶ припада моделу англосаксонских система, што значи да осигурава минимална примања најстаријој категорији становништа. Тај скроман

⁶ Мијатовић Бошко, Хибер Драгор. *Капитализација пензијског осигурања у Србији*. Београд: Центар за либерално-демократске студије; 2008.

ниво примања може се подићи допунским пензијским осигурањем на приватном финансијском тржишту, било кроз компанијске, било индивидуалне програме.

Државни пензијски систем састоји се из два програма. Први је социјална пензија, која је доступна особама старијим од 66 година, без обзира да ли су радиле или не и скромних су примања. Програм се финансира из општих буџетских средстава. Други програм је пензија заснована на обавезном плаћању доприноса. Она је једнака за све пензионере, дакле не зависи ни од доприноса ни од зараде током радног века. Висина ове пензије била је 180 евра недељно у 2005. години. Стопа доприноса се разликује по класама према висини прихода осигураника, а за класу А, којој припада највећи број активног становништва, стопа износи 4%. У последње време расте учешће пензија заснованих на доприносима у доходу старих лица, а смањује се учешће социјалних пензија. Поред пензија, државни пензијски фонд обезбеђује и друга социјална давања, као накнаде за струју и гориво итд. Учешће јавних пензија у друштвеном производу је ниско, око 4,6% у 2000. години, а пројектује се на само 9% у 2050. години. Узрок томе су ниске државне пензије, са једне стране, и младо становништво, са друге стране.

Приватне пензијске шеме су друга компонента пензијског система. И она се састоји од две групе програма. Прва је допунско компанијско осигурање, где послодавци на добровољној основи, и уз колективно преговарање, обезбеђују запосленима додатну пензију. Овде су пензијски планови засновани на доприносима и на пуној фондираности капиталом приватних пензијских фондова који администрирају те доприносе и пензије. Држава надзире рад ових фондова. Око једне половине запослених у Ирској обухваћено је овим допунским пензијским осигурањем. Други приватан аранжман је настао 2003. године, и представља добровољну индивидуалну штедњу појединаца преко пензијских рачуна. Овај модел намењен је оној другој половини запослених, која није обухваћена компанијским пензијским осигурањем. Интересантно је решење по коме су послодавци обавезни да својим запосленима понуде ове пензијске планове, као агенти/дилери приватних фондова и то без икакве финансијске надокнаде. Сврха овога била је олакшавање запосленима да дођу у контакт са одговарајућим пензијским фондовима. Ове приватне програме надзире Пензијски одбор.

Државни инвестициони фонд

Забринута за финансирање пензија у даљој будућности, Ирска је решила да створи један фонд који би, на основу уплата и инвестиционих приноса, битно допринео редовном и одрживом финансирању пензија. Идеја је да се и овде избегне пораст пензијских доприноса и/или пореза ради финансирања пензија у условима демографске транзиције.

Према закону из 2000. године, *Национални фонд пензијске резерве (NPRF)* попуњаваће државни буџет са уплатама у висини 1% друштвеног производа Ирске у свакој години до 2055. године⁷. Поред буџетских средстава, и приходи од продаје ирског Телекома унети су у овај фонд, а предвиђа се исти поступак и са приходом од других продаја државне имовине, односно од приватизације. Подизање средстава

⁷ Овај метод финансирања је законом предвиђен до 2055. године, када се окончавају уплате.

из фонда забрањено је законом до 2025. године, што значи да ће се до тада он само пунити на основу уплата и инвестиционих приноса и да ће тек од те године почети коришћење фонда за допуну текућих средстава за пензије.

Рад фонда у име државе надзире независна Комисија чије чланове поставља министар финансија из реда истакнутих експерата. Комисија је оперативно вођење пензијског фонда до 2011. године поверила агенцији Министарства финансија, која, са своје стране, ангажује спољне менаџере за управљање појединим врстама акција.

Законом прописана инвестициона стратегија фонда је остварење максималног приноса, уз разумну контролу ризика. Занимљива је законска одредба о забрани инвестирања капитала фонда у ирске државне обвезнице! Тим потезом хтела се постићи заштита Фонда од политизације и злоупотребе од стране државе. Инвестициону стратегију формулише Комисија. Прва, из 2001. године била је 80% улагања у котиране акције и 20% у обвезнице, углавном страних држава. Иновација из 2005. године је донекле изменила и диверзификовала циљни портфељ, али не превише. Сада се улаже и у некретнине, некотиране фирме, акције земаља у развоју, робу, шуме и слично. Досадашњи резултати су повољни, јер фонд остварује подједнаке резултате као приватни инвестициони фондови, али уз већу сигурност пласмана.

КИНА

Од оснивања почетком педесетих година до реформе у другој половини деведесетих, кинески пензијски систем⁸ био је класичан систем текућег финансирања, са пензијама које су одређиване према зарадама и намењене запосленима у социјалистичком сектору привреде и државној управи. Свој пензијски систем Кина је реформисала 1997. години и он представља модификован систем од три стуба:

I стуб је и даље заснован на текућем (*PAYG*) финансирању, а пензија није у вези са доприносима појединца, већ је једнака за све пензионере и одређује се као 20% од просечне зараде у датој провинцији. Овај се стуб финансира из прихода предузећа, као 13% од укупних издатака за зараде.

II стуб се заснива на индивидуалним штедним рачунима и обавезан је за запослене. И њима управља државни фонд. Доприносе уплаћују и појединци (4% са постепеним растом на 8%) и фирме (7%). Месечна пензија се израчунава као 1/120 део вредности индивидуалног рачуна у тренутку пензионисања. Очекује се да би појединац са 35 година стажа имао пензију по овом основу од 38,5% просечне зараде у провинцији, што са 20% из првог стуба укупно даје 58,5% замене при пензионисању.

Овај део пензијског осигурања поседује једну особину због које се издваја од сличних у свету: администрира га само провинцијска власта чији начин рада показује бројне слабости:

⁸ Мијатовић Бошко, Хибер Драгор. *Капитализација пензијског осигурања у Србији*. Београд: Центар за либерално-демократске студије; 2008.

- иако би први и други стуб требало да буду финансијски и рачуноводствено одвојени, државни органи редовно користе средства другог стуба за финансирање пензија из првог и уместо да позајмица буде краткорочна и промптно враћена, она се претвара у зајам на неодређено време; стога су индивидуални рачуни практично празни и тек са малим износима остварују своју намену,

- принос на индивидуалним рачунима је низак, јер је прописима дозвољено инвестирање вишкова само у банкарске депозите и државне обвезнице, при чему и једни и други носе ниске камате; због ниских приноса ово прилично дестимулише грађане да учествују у другом стубу,

- пензијски систем је врло децентрализован и нетранспарентан, будући да је централна регулатива одредила само базичне односе и препустила провинцијама не само администрирање, већ и вођење пензијске политике што је имало за последицу велике неједнакости на географском плану; пензијама се баве не само провинције него и градови; стопе доприноса веома варирају, чак и према економским секторима; неефикасне државне фирме се штеде, а терет покушава пребацивати на профитабилне приватне фирме, које га избегавају; готово је немогуће за појединца да промени фирму и локацију и да задржи већ стечена пензијска права итд.

III стуб је добровољан и могу се одабрати или компанијски пензијски планови или индивидуална штедња појединаца. Због непостојања пореских олакшица, овај сегмент пензијског система је врло неатрактиван и у њему учествује врло мали број корисника.

Велики проблеми како у другом стубу, тако и у целом пензијском систему навели су кинеску државу на нову реформу. Један од праваца је пилот реформа у провинцији Лианонинг, где су постављена боља правила истог модела, а друго је стварање Националног фонда за социјално осигурање (НССФ).

Нови државни фонд

Национални фонд за социјално осигурање (2000.) основан је ради стварања стратешке резерве за будуће повећано оптерећење пензијског система, а током процеса погоршања демографских параметара. Капитал фонда долази из четири извора: државног буџета, државних акција и прихода од њих, лутрије и инвестиционих прихода. У периоду 2001-2004 година око три четвртине прилива средстава у фонд дошло је из државног буџета. Следећи извор прихода је продаја акција државних предузећа од стране државе, било да се ради о продаји постојећих акција, било о докапитализацији, при чему је део прихода (10%) преношен овом фонду. Вредност фонда износила је 26,5 милијарди долара крајем 2005. године.

Код менаџмента портфеља, прописано је да средства Фонда могу инвестирати његови менаџери али и спољни специјализовани менаџери. Они први су ограничени на улагања у банкарске депозите, државне обвезнице и друге финансијске инструменте који доносе високу ликвидност и високу сигурност. За средства фонда која инвестирају спољни менаџери постављена су прилична ограничења: минимални износ банкарских депозита и државних обвезница је 50%, од чега најмање 10% су депозити код банака; инвестиције у друге обвезнице (корпоративне итд) не смеју прећи 10% укупне имовине; горња граница учешћа

акција и инвестиционих хартија је 40%. Све инвестиције се морају извршити на домаћој, кинеској територији.

Будући да је инвестициона стратегија Фонда оријентисана на високу ликвидност и домаће инвестиције, није неочекивано што је инвестициони принос фонда врло низак: био је 1,65% у периоду 2002-2004. година, што је последица доминације банкарских депозита и државних обвезница у портфељу (преко 80%) и њихових ниских приноса. Такви резултати навели су власти да поновно преиспитају целе стратегије и да ангажују десет страних инвестиционих кућа за предстојеће инвестиционе послове у иностранству.

КАНАДА

Канада поседује сложен пензијски систем⁹, који обухвата два стуба јавног (државног) пензијског осигурања и један стуб приватног.

Први јавни пензијски програм (ОАС, настао 1966. године) обезбеђује пензију свим припадницима старије популација без обзира да ли су радили а који имају скромна примања. Ову, пуну социјалну пензију примају они чији је приход у 2006. години био нижи од 62.144 канадска долара, а делимичну они чији је приход био нижи од 100.914 долара. У 2005. години ова је пензија износила 477 долара. Постоји и додатак за гарантовање дохотка, који је у 2005. износио за појединца 567 долара. На тај начин, пензионери у Канади имају најмање око 1050 долара из државног пензијског фонда уколико немају других прихода. Уколико их имају, пензијски трансфер ће бити мањи, али ће појединцу остати више од поменутог минимума. Око 96% ове популације остварује право на ту пензију а 36% прима додатак. Овај програм се финансира из општих прихода државног буџета

Други државни програм је стандардно обавезано пензијско осигурање са плаћањем доприноса и постоје два таква програма: један за Квебек, а други за остатак земље. Правила су им готово иста, а и механизми функционисања, тако да осигуранцима (и онима који су радили на оба подручја) изгледа као да се ради о једном фонду. Ови фондови покривају све запослене и samozапослене (самосталне делатности). Стопа доприноса је 9,9% и плаћају је по пола запослени и послодавци. Право на пуну пензију се стиче са 65 година, мада је могуће и раније пензионсање, уз умањење пензије. Пензија се обрачунава као 25% од зараде током животног века за коју је плаћан пензијски допринос. Стога је пензија релативно ниска: око 460 долара у просеку, са максимумом од 829 долара у 2005. години.

Трећа компонента канадског пензијског система су различити добровољни штедни аранжмани. Прву групу чине компанијски програми које обезбеђује послодавац, после колективног преговарања. Уколико план задовољи одређене услове, послодавац може остварити пореске олакшице. Око 40% запослених Канађана обухваћено је овим плановима. Другу групу чине индивидуални штедни рачуни, који такође потпадају под пореске олакшице (неопорезована уплата и принос, опорезована пензија). Око 38% Канађана користи ову могућност индивидуалне штедње.

⁹ Мијатовић Бошко, Хибер Драгор. *Капитализација пензијског осигурања у Србији*. Београд: Центар за либерално-демократске студије; 2008.

Резерва и делимично финансирање јавног фонда

Још приликом формирања обавезног пензијског осигурања у Канади 1966. године било је предвиђено стварање резерви ликвидности у висини двогодишњих издатака за пензије. Резерва је држана у државним и провинцијским обвезницама са ниским приносом, али је брзо исцрпљена. Радикална реформа извршена је 1997. године, са циљем обезбеђења делимичног финансирања капиталом које ће, кроз континуиране инвестиционе приносе, обезбедити неограничено дуг период финансирања пензија у коме неће бити потребно даље подизати стопу доприноса (тада повећана са 5,85 на 9,9% од зарада).

Да би се остварила финансијска стабилност државног фонда на дужи рок у условима демографске транзиције – није било довољно само обезбедити изворе финансирања, већ је било нужно оријентисати се и на политику високих инвестиционих приноса што значи улагање и у ризичније инвестиције, у акције и друге хартије од вредност без фиксне добити. Како би се остварила планирана добит, релаксирани су одредбе о обавези инвестирања у државне обвезнице и прописано да се инвестиције могу вршити у обвезнице, акције, некретнине или било коју другу имовину у коју је дозвољено инвестирање и приватних компанијских фондова. Инвестиције фонда води засебна, новостворена институција названа Инвестициони одбор који послује по принципу независности, полагања рачуна и транспарентности. Међу бројним механизмима који подржавају ове принципе јесте и начин избора чланова одбора. Прва инстанца је Номинациони комитет, кога чине представници приватног и јавног сектора, при чему овај други представљају како федералне, тако и провинцијске власти. Предлог овог комитета разматрају федерално и провинцијска министарства финансија, а на крају усваја федерална влада. Ради ефикасније могућности полагања рачуна било је потребно поставити Одбору јасан циљ и касније мерити његово остварење уз једини критеријум - висину инвестиционих приноса као једини циљ, уз минимизацију ризика. Да би пословање нове агенције било транспарентно, прописана је њена обавеза да подноси парламенту кварталне и годишње извештаје.

За првих пет година Инвестициони одбор је постигао стопу од 5,5% годишње реалне добити (после инфлације), што је нешто више од пројекције планираног раста.

МАЂАРСКА

Реформу пензијског система Мађарска је започела почетком деведесетих година. Спровођена је постепено а започета је променама у оквиру обавезног државног *PAYG* система – продужењем радног стажа, увођењем „швајцарске формуле“¹⁰ и смањењем стопе доприноса; затим је 1993. године увела добровољну приватну пензијску штедњу (III стуб), да би тек 1997. прихватила и обавезно приватно пензијско осигурање (II стуб).

Реформом пензијског система 1998-1999 године и доношењем Закона о социјалном и пензијском осигурању уведена су три стуба:

¹⁰ Индексирање пензија 50% растом зарада и 50% растом цена.

I обавезно пензијско осигурање на основу генерацијске солидарности;

- осигураници остварују права на а) старосну пензију са навршених 62 године живота (и мушкарци и жене)¹¹, превремену пензију са најмање 40 година стажа а у случајевима када се дужина стажа креће у распону од 37-39 година, осигураници имају права на старосну пензију чији износ је умањен; б) инвалидску пензију; в) породичну и г) накнаду у случају телесног оштећења, сва права из обавезног пензијског осигурања остварују се при Фонду за пензијско осигурање који се финансира из доприноса послодаваца (24%), запослених (9%) и буџета (2/3 буџетских средстава одваја се за исплату инвалидских пензија),

II обавезне приватне пензије;

- осигураници један део уплаћују у обавезно пензијско осигурање на основу генерацијске солидарности а један део у приватни пензијски фонд, пензије се исплаћују из оба извора, осим овога, осигураници уплаћују допринос од 1,5% за социјално осигурање и 8% на име чланарине, обавезно је само за осигуранике који су засновали радни однос након реформе пензијског система 1998-1999 док је старијим осигураницима остављено да бирају између ова два стуба,

III систем добровољних пензијских фондова

- највише га подржавају послодавци, 1999. године 25% становништва уплаћивало је доприносе (просечно 5% зараде), 1,5% БДП (држава је, да би стимулисала овај вид добровољног улагања, осигурала одређене пореске повластице).

Фондови

У 18 обавезних пензијских фондова у Мађарској уписано је 2,5 милиона чланова, што чини 63% запослених, а укупна средства којима ти фондови управљају износе 1,350 милијарди форинти или 5,4 милијарде евра. Највише средстава је уложено у државне обвезнице, 72%, а затим следе улагања у инвестиционе фондове (8,2%) и акције (7,8%).

Просечна реална стопа приноса (након одузимања инфлације) у периоду 1998 – 2005 износила је 3,85%. У 2004. и 2005. години, стопа приноса је значајно порасла и подигла просек услед снажног раста на тржишту акција на берзи у Будимпешти, као и услед повећања каматне стопе на државне обвезнице. Ниво од скоро 4% се може сматрати добрим успехом.

У чак 70 добровољних пензијских фондова штеди 1,3 милиона чланова (мада чак 25% од овог броја не уплаћује доприносе редовно) или 33% запослених, док фондови управљају имовином вредном 652 милијарде форинти или 2,6 милијарде евра. Портфељ добровољних фондова је веома сличан распореду улагања по хартијама од вредности обавезних фондова, тако да су приноси у истом периоду веома слични горе наведеним.

¹¹ Мађарски Парламент је 2009. године усвојио Закон чија примена би требало да почне 2012. године а којим је предвиђено постепено повећавање старосне границе за одлазак у пензију са 62 на 65 година живота.

НЕМАЧКА

Пензијски систем Немачке је један од најстаријих (успоставио га је први канцелар Ото фон Бизмарк 1889. године) и највећим делом заснива се на јаким првом стубу. Међутим имајући у виду демографске показатеље, незапосленост, неповољна економска кретања, за очекивати је да ће тежиште пензијског осигурања веома брзо бити једнако распоређено и на други и трећи стуб.

У том циљу 2001. године Немачка је урадила реформу пензијског система и увела опорезивање додатних пензија (такозване *Riester* пензије¹²; други/трећи стуб) како би се ублажио ефекат усклађивања државних пензија и начин њиховог обрачуна чиме се смањују и стопе замене за будуће пензионере. Ова реформа имала је за циљ промовисање секторских и приватних пензијских планова. Такође, измењен је и Закон о пензијама (2004. године) у делу који се доноси на опорезивање пензија и доприноса. До 2025. године, доприноси за државне пензије у висини до 20.000 евра годишње биће ослобођени пореза све док пензије не постану потпуно опорезиве 2040. године.

Први стуб

Овај *PAYG* систем финансирају запослени, послодавци и држава. Скоро сви запослени морају да уплаћују пензијско осигурање а висина доприноса за годишње зараде до 63.600 евра (у 2008. години) износила је 19,9% од чега су једну половину уплаћивали запослени а другу послодавац. Право пензионисања остварује се са 65 година (и мушкарци и жене) али током прелазног периода 2012-2029 година ће се подићи на 67 година. Од овога се изузимају осигураници са најмање 45 година стажа осигурања који ће се и даље пензионисати са 65 година.

Секторске пензије

Запослени који су радили у малим и средњим предузећима (нпр. производња, банкарство) остварују право на секторске пензије. Сматра се да око 46% свих запослених користи ово право. Пензијски планови које нуде послодавци веома дуго постоје у Немачкој. Компаније као што су *Krupp* и *Siemens* увеле су ово још средином 19. века. Више од 17 милиона Немаца учествује у овом осигурању у којем је унапред дефинисана висина пензије али и унапред дефинисана висина доприноса. Посматрано из перспективе запослених, овако дефинисан систем даје одређену сигурност кроз повраћај доприноса и пореске олакшице. Међутим, управо због тога пензијски план са унапред дефинисаном висином доприноса слабо је заступљен.

Други стуб

Он представља обавезно допунско пензијско осигурање које администрирају приватни пензијски фондови и које могу да користе само запослени. Ово даје послодавцима велику могућност избора када је у питању начин уплаћивања доприноса;

¹² Европски суд правде је оценио да такав пензијски систем дискриминише странце што је у супротности са правом ЕУ. Наиме, право на *Riester* пензију имају само порески обвезници што значи да страни држављани који раде у Немачкој, по повратку у земљу чији су држављани, губе право на пензију. Суд је одлучио да Немачка мора изменити ову регулативу.

директне уплате (послодавац исплаћује одређену суму након пензионисања), директно осигурање (послодавац обезбеђује полису животног осигурања у корист запосленог и плаћа уговором дефинисан допринос), уплаћивањем у фонд (уведено реформом из 2001. године, рад фондова је уређен Законом о осигурању, може га основати једно предузећа, или може да буде део пензионог систем под покровитељством удружења послодаваца и синдиката).

Трећи стуб

Добровољно додатно пензијско осигурање све се више користи као додатни вид штедње за старост.

СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ

Почетком 1980. године у САД се развила широка расправа о будућности државног пензијског осигурања, а под утиском неповољних демографских кретања. Стога су 1983. године, повећане стопе пензијског доприноса на ниво изнад онога који је обезбеђивао текуће финансирање пензија. Сврха је била стварање финансијске резерве за време када ће приходи од стопе доприноса бити недовољни да покрију текуће расходе за пензије.

Сједињене Америчке Државе имају разгранат и сложен пензијски систем, свакако највећи на свету по обиму средстава које трансферише¹³. Основу система чини државни фонд (*OASDI*) који обезбеђује старосне, породичне и инвалидске бенефиције. Учешће у пензијском програму за појединца није обавезно, али је обавезно плаћање пореза на зараду, из кога се финансира пензијско осигурање. Овај програм се финансира на принципу текућег финансирања (*PAYG*) а 2005. године исплатио је бенефиције у износу од 521 милијарде долара.

Неке категорије запослених нису укључене у овај пензијски програм, нпр. запослени у федералним и локалним органима као и неке друге мање бројне категорије запослених или samozапослених јер имају сопствене пензијске програме. Старосна граница за остварење пензије се сада подиже са 65 на 67 година, а могућа је и превремена пензија са 62 године. Висина пензије зависи од висине зараде и дужине радног стажа. Стопа доприноса је била 12,4% (2008. год.) а заједно са делом за здравствено осигурање старих, достиже 15,4% зараде. Будући да државне пензије нису доминантне, у САД је развијен систем приватног пензијског осигурања који омогућава повећање пензијског дохотка и кога држава подстиче пореским олакшицама.

Другу по важности компоненту пензијског осигурања чине компанијски пензијски фондови, где послодавци обезбеђују пензије својим запосленима. Ово осигурање није законом учињено обавезним, већ га послодавци обезбеђују како би привукли квалитетну радну снагу уз коришћење пореских бенефиција.

Постоји и трећа компонента – то су индивидуални пензијски рачуни намењени оним запосленима чији послодавац није организовао компанијски пензијски план. Овде појединци сами улажу део зарада на сопствене пензијске рачуне и остварују

¹³ Мијатовић Бошко, Хибер Драгор. *Капитализација пензијског осигурања у Србији*. Београд: Центар за либерално-демократске студије; 2008.

пензију из збира тако уплаћених доприноса и приноса од инвестиција. Ова добровољна штедња такође је мотивисана пореским подстицајима.

СЛОВЕНИЈА

Реформу пензијског осигурања Словенија је припремала неколико година а започета је Законом о пензијском и инвалидском осигурању (*Zakon o pokojniskem in invalidskem zavarovanu*) из 2000. године.

Модел који је прихваћен овим Законом увео је нова правила: стимулисано је касније пензионисање; повећана је старосна граница за пензионисање (63 године за мушкарце, 61 година за жене); раздобље за утврђивање пензијског основа повећано је са 10 на 18 година; подстиче се повратак инвалида у активан живот; уведена је нова категорија пензија - државна пензија, која ће се постепено одобравати држављанима Словеније старијим од 65 година који немају други приход или имовину. У случају рада на тешким и опасним пословима Закон прописује обавезно додатно осигурање које плаћа послодавац, а осигураници са бенефицираним стажом обавезно су додатно осигурани у посебном фонду. Извесни елементи ове врсте осигурања слични су другом стубу у складу са квалификацијом Светске банке. Уколико се осигураници сами одреде за додатно пензијско осигурање, онда у том случају имају право да буду ослобођени пореза до извесног нивоа премије, што је слично трећем стубу по квалификацији Светске банке. У том случају, то лице стиче право да остварује другу (или трећу) пензију.

У Словенији би, према најавама, током 2010. године требала да се уради нова реформа пензијског система. Само прошле 2009. године мањак у пензијским фондовима износио је око 125 милиона евра а издвајања за пензије могла би да достигну и 12% бруто националног производа.

Према предложеним изменама, старосна граница за све била би 65 година живота а свако пензионисање пре тога повлачило би и месечно умањење пензија за 0,3%. Такође, предвиђа се и транзициони период од пет година, што значи да би његово пуно дејство требало да почне тек 2015. године. Међутим, ове новине важиле би само за оне који су млађи од 55 година док би се они старији пензионисали и даље по старом систему.

Нови систем имао би три пензијска стуба и један посебни. Први би се финансирао доприносима послодаваца и уплатама запослених, други подразумева то исто, али као „премијско”, односно додатно, док су у трећем само приватни, добровољни штедни рачуни¹⁴. Четврти стуб би заправо био „нулти”. Он би сваком грађанину који наврши 65 година обезбеђивао пензијски додатак, који би требало да замени постојеће државне пензије. Промена је такође и повећавање обрачунског периода за утврђивање износа пензије. Уместо досадашњих 18 година, у обзир би се узимала примања током 35 година.

Фонд

Капиталско друштво, представља важног чиниоца пензијског система у Словенији. Он се налази у државном власништву и има улогу подршке првом и

¹⁴ У добровољне пензијске фондове уплаћује око 47% радно активног становништва.

другом пензијском стубу. Суштински, он управља са три фонда. Прво, узајамни пензијски фонд који представља допунски пензијски програм уведен 1992. године; друго, обавезни пензијски програм који покрива одређена занимања за која је послодавац дужан да плаћа допунске доприносе ради раног пензионисања и треће, пензијски фонд у који су се слили приватизациони ваучери, али који није добро развијен. Током периода 1999-2005. година Капиталско друштво је уплатило 220 милиона евра у Фонд за пензијско и инвалидско осигурање. Учешће Капиталског друштва у неким већим словеначким фирмама било је (2002.): *Adria Airways* 55,8%, Лотерија Словеније 25%, Цинкарна Цеље 22,2%, Горење 17,7%, Сава 19,5%, Меркатор 17%, *Istrabenz* 13%, Крка 14,4% итд.

СРБИЈА

У последњој деценији, систем пензијског и инвалидског осигурања више пута је био обухваћен реформама. Услед великих економских и демографских притисака испоставило се да предузете мере нису довољне због чега је најављена нова реформа а Народној скупштини Републике Србије упућен је на разматрање и одлучивање и [Предлог закона о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању](#)¹⁵.

Пензијски систем Србије¹⁶ састоји се од I стуба (текуће финансирање пензија - *РАУГ*¹⁷, организовано у оквиру државног фонда) и III стуба (добровољна штедња у приватним пензијским фондовима). Промене су спровеђене у више наврата и то:

- у оквиру **I стуба**

- током 2001. године извршено је неколико важних промена пензијског система; смањена је стопа пензијског доприноса са 32% на 19,6%, а и других доприноса, како би укупно оптерећење нето зарада доприносима било смањено са 110% на око 70%, старосна граница за пензионисање једнократно је подигнута за три године, са 55 на 58 година за жене и са 60 на 63 године за мушкарце; истовремено је минимална старосна граница повећана са 50 на 53 године, затим уведен је прелазак са индексације пензија зарадама на индексацију тзв. швајцарском формулом;

¹⁵ Интернет: http://www.parlament.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=1224&t=P

¹⁶ Први прописи из пензијског и инвалидског осигурања у Србији донесени су још у првој половини 19. века (Уредба о занатима из 1847. године, Рударски закон из 1866. године, Правилник болесничког и потпорног фонда из 1895. године и Уредбе о пензијама чиновника из 1841. 1861. и 1871. године). Њима су, као и прописма других европских држава у то време, били обухваћени само радници и чиновници. Први Занатски добровољни фонд, који је имао велики број осигураника, сопствене изворе финансирања и правила којима су била прецизно дефинисана права и обавезе чланова фонда, основан је у Краљевини Србији 1898. године, само девет година након доношења првог закона у свету из те области (Закон о пензијском осигурању радника у Немачкој).

¹⁷ За нормално функционисање је неопходно да однос између запослених и пензионера буде 3,5:1. Србија је ове показатеље последњи пут имала 1981. године. Ово је иначе још познато и као Бизмарков модел.

- доношењем новог Закона о пензијско-инвалидском осигурању из априла 2003. године урађена је нова реформа а најзначајнија промена било је одређивање пензија на основу зараде у целом радном веку. Законским променама проширен је и обим обавезног пензијског осигурања кроз увођење прихода од ауторских хонорара и рада у студентским задругама међу приходе на које се плаћа обавезни допринос, затим смањене су бенефиције појединих привилегованих категорија осигураника, сужена су права код инвалидских пензија и повећана контрола остварења ових права;

- две године касније, 2005. године спроводе се нове измене пензијског система. Прво, поштрени су услови пензионисања, односно подигнута је старосна граница за две године, како код старосне, тако и код породичне пензије, промењен је механизам индексације: уместо швајцарске формуле прелази се на индексирање трошковима живота;

- 2010. године [предложене су измене и допуне Закона о пензијском и инвалидском осигурању којима су обухваћени:](#)

«1) услови за стицање права на старосну пензију, односно поступно подизање услова за стицање права на старосну пензију, 35 година стажа осигурања (жене), односно 40 година (мушкарци) и најмање 53 године живота. Наиме, старосна граница и услов у погледу година стажа осигурања ће се поступно подићи за пет година, од 2011. до 2022. године;

2) подизање услова за стицање права на породичну пензију, на тај начин што ће се старосна граница подићи поступно за три године, почев од 2012. године;

3) предложена измена за осигуранике којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем, у смислу промене услова у погледу потребних година проведених на радном месту, односно послу за снижавање старосне границе, као и постепеног повећања опште старосне границе са 53 на 55 година живота. За осигуранике који раде на најтежим пословима (нпр. рудари, балерине), задржана је погодност да се старосна граница може снижавати највише до 50 година живота;

4) промена начина усклађивања пензије, тако што ће се пензија од 1. априла и 1. октобра текуће године усклађивати са кретањем потрошачких цена на територији Републике Србије у претходних шест месеци, с тим што ће се, изузетно, од 1. априла 2011. године и 1. априла 2012. године пензија усклађивати у проценту који представља збир процента раста, односно пада потрошачких цена на територији Републике Србије у претходних шест месеци и процента који представља половину реалне стопе раста бруто домаћег производа у претходној календарској години. Додатно, пензија се, ако бруто домаћи производ у претходној календарској години порасте изнад 4%, усклађује од 1. априла текуће године у проценту који представља збир процента раста, односно пада потрошачких цена на територији Републике Србије у претходних шест месеци и процента који представља разлику између реалне стопе раста бруто домаћег производа у претходној календарској години и стопе од 4%. Усклађивање пензије вршиће се на основу података републичког органа надлежног за послове статистике о кретању потрошачких цена за период октобар претходне године – март текуће године, односно за период април – септембар текуће године, као и о кретању бруто домаћег производа;

5) ванредно усклађивање најнижих пензија у осигурању запослених и осигурању самосталних делатности, од 1. јануара 2011. године, и утврђивање најнижег износа старосне пензије за осигуранике пољопривреднике у износу од 9.000 динара на дан 1. јануара 2011. године, а који се даље усклађује на начин на који се усклађују пензије;

6) поновно увођење у систем пензијског и инвалидског осигурања новчане накнаде за помоћ и негу другог лица, као једног од права из пензијског и инвалидског осигурања (поред права за случај старости, права за случај инвалидности, права за случај смрти и права за случај телесног оштећења);

7) предлаже се смањење личног коефицијента приликом утврђивања највишег износа пензије, а у циљу смањивања разлике између износа највише пензије и износа других пензија, по принципу солидарности;

8) промена у делу који се односи на статус осигураника пољопривредника;

9) увођење војних осигураника у систем пензијског и инвалидског осигурања.»

▪ **уведен III стуб:**

- Законом о добровољним пензијским фондовима и пензијским плановима (2005.) грађанима је омогућена додатна штедња за старост, акумулацијом средстава у добровољне пензијске фондове којима управљају друштва за управљање. Те, додатне могућности, у Србији је, према Извештају за први квартал 2010. године¹⁸ који је објавила Народна банка Србије (*Послови надзора друштава за управљање добровољним пензијским фондовима*) користило 166.625 чланова.

Укупан допринос корисника добровољних пензијских фондова (укупно 9) у првом кварталу 2010. године износио је 618,5 милиона РСД, што је највећи износ уплата на нивоу квартала од почетка пословања фондова. Просечан допринос корисника је, такође, највиши од оснивања фондова и износи 3.940 РСД.

Прама Извештају, забележен је и раст просечног износа акумулираних средстава по кориснику од 47.398 динара, највећи проценат активних корисника, нешто преко 50%, имају Град Београд и Северно-Бачки округ а најмањи, испод 20%, Расински, Пчињски и Поморавски округ.

ХРВАТСКА

У Републици Хрватској пензијски систем је реформисан током претходних година у складу са моделом Светске банке и од 1. јануара 2002. године чине га три стуба: први стуб део је старог система са доминантним државним пензијским фондом док су други и трећи стуб више усмерени на штедњу и уведени су реформом.

Први стуб представља обавезно пензијско осигурање засновано на генерацијској солидарности. Сви запослени осигураници издвајају, по сили закона, 15% бруто плате у државни пензијски фонд (*Хрватски завод за мировинско осигурање*). Та средства користе се за исплату пензија садашњих пензионера. Пензија из првог пензијског стуба не може се пренети на другу особу, нити се може наследити. Висина те пензије усклађује се сваких шест месеци према швајцарској формули.

¹⁸ Интернет: <http://www.nbs.rs/internet/cirilica/62/index.html>

Евентуални мањак новца за остварење остварених права намирује се из државног буџета.

Други стуб јесте обавезно пензијско осигурање за старост, засновано на индивидуалној капитализованој штедњи. Обавезно је за све осигуранике млађе од 40 година. Особе између 40 и 50 година старости могле су током пензијске реформе такође изабрати свој обавезни пензијски фонд у који се уплаћује 5% доприноса из бруто плате. Пензијски фондови прикупљени новац улажу на финансијским тржиштима и остварују добит која увећава пензијску штедњу на личним пензијским рачунима чланова фонда. Систем је потпуно транспарентан јер осигураник у сваком тренутку зна колико уштеђених и оплођених средстава има на свом личном пензијском рачуну. Када стекне услове за пензију, осигураник бира пензијско осигуравајуће друштво где преноси свој капитал из пензијског фонда и са којим склапа уговор о исплати пензије.

Трећи стуб обухвата добровољно пензијско осигурање, засновано на индивидуалној капитализованој штедњи. Висину пензије одређује висина месечних улога који ће се уплаћивати на посебан рачун у добровољним пензијским фондовима. Тај кумулирани новац фонд улаже на тржишту и остварује добит која се додаје новцу који је уштедео осигураник. Држава сваком осигуранику у трећем стубу даје умерен подстицај за тај облик пензијске штедње. Када стекне услове за пензију, осигураник одабира пензијско осигуравајуће друштво, у њега преноси свој капитал из пензијског фонда и склапа уговор о исплати пензије.

Надзор над пословањем пензијских фондова и пензијских осигуравајућих друштава спроводи Агенције за надзор мировинских фондова и осигурања (*ХАГЕНА*). У случају лошег пословања или пропасти пензијског фонда чланови своју имовину намирују из основног капитала и гарантног улога обавезног пензијског друштва.

Пословање фондова

Износ пензије из трећег стуба пензијског осигурања зависи од висине уложених средстава и прихода фонда. Почетак исплате пензије корисник сам одређује с тим што се пензија може најраније примати са навршених 50 година живота.

На крају 2006. године број чланова обавезних пензијских фондова у Хрватској био је 1,32 милиона, што је веома близу и званичном броју запослених (1,4 милиона). У другом стубу је акумулирано 15,92 милијарди куна или 2,1 милијарди евра. Од почетка увођења другог стуба у априлу 2002. године, па до краја 2006. године, просечан годишњи приход био је 7,78%. У том истом периоду просечна инфлација је била 2,2%, па је тако реално увећање средстава уложених у фондове у просеку било 5,5% годишње (пројекције у развијеним земљама користе годишњу стопу прихода на тржишту капитала од 4,5% као највишу могућу на дуги рок).

Мање од 10% имовине акумулиране у фондовима уложено је ван Хрватске, и то пре свега у стране инвестиционе фондове. Од имовине уложене у земљи, само 16% (5% у акције, 7% у инвестиционе фондове, остало 4%) није уложено у државне обвезнице. Овако висок ниво улагања у обвезнице не чуди када се узме у обзир да је реформа дизајнирана тако да пад прихода у првом стубу буде финансиран издавањем обвезница које фондови у другом стубу морају да купују.

Добровољни фондови имају нешто више од 75.000 чланова, тј. свега 5,4% запослених се одлучује да штеди и у добровољним фондовима. Имовина којом управљају добровољни фондови износи 397,3 милиона куна или 54 милиона евра. Од увођења добровољних фондова просечни годишњи номинални приход (са инфлацијом) је у распону од 5,82% до 14,72%. Овде није могуће дати јединствени проценат за све фондове, јер имају различите инвестиционе циљеве и стратегије. Добровољни фондови су уложили готово 95% имовине у хрватске хартије од вредности. Нешто мање су улагали у државне обвезнице (51,22%) од обавезних фондова, а на другом и трећем месту инвестиција налазе се корпоративне обвезнице (12,45%) и инвестициони фондови (12,14%).

Пензијски планови у Хрватској (или затворени добровољни пензијски фондови) имају око 10.500 чланова и управљају са 60,33 милиона куна или 8 милиона евра.

ЧИЛЕ

Искуство пензијске реформе у Чилеу¹⁹ драгоцено је јер се ради о првој реформи у свету у којој је темељ реформе била изградња потпуно новог концепта пензијског система. Наиме, 1981. године извршена је приватизација, односно ликвидација државног пензијског фонда који је замењен системом обавезних приватних фондова²⁰. Чилеански пензијски систем састоји се од три стуба:

I стуб је државни пензијски систем кога сачињавају три компоненте:

- социјална пензија за старе и сиромашне људе; није условљена ранијим плаћањем доприноса, а висина зависи од висине средстава из других извора којима располаже грађанин;
- од државе гарантована минимална пензија за осигуране у обавезним приватним фондовима, која се активира као допуна уколико пензија пензионера из тих фондова буде нижа од минималне; знатно је виша од социјалне пензије;
- остатак старог система у коме се налазе осигураници који су 1981. године одабрали да остану у старом систему и ту су стекли пензију. Све три компоненте финансира државни буџет.

II стуб чини обавезно осигурање у приватним пензијским фондовима: (осигурање је обавезно за све запослене, док је за samozапослене добровољно. У основи, овде се ради о систему обавезне штедње, где се доприноси сваког појединца усмеравају на његов индивидуални пензијски рачун у једном од приватних фондова и затим се инвестирају како би се капитал увећао а тиме и пензија.

III стуб пензијског осигурања је добровољно осигурање у приватним фондовима, мада се по много чему ради о екстензији другог стуба. Наиме, осигураници у другом стубу могу да уплаћују у исте фондове додатна средства на своје рачуне

¹⁹ *Изазови увођења обавезног приватног пензијског система у Србији*. Београд: Центар за либерално-демократске студије; 2009.

²⁰ Иницијатор је био министар рада Хозе Пињера.

(преко прописаних 10%), на шта су подстакнути пореским олакшицама. То значи, трећи стуб са другим дели институције (исти фондови) и државну регулацију. На око 7,4 милиона осигураника у обавезном делу осигурања у 2007. години постоји око 1,5 милиона добровољних.

Приликом реформе, тадашњим осигураницима било је омогућено да одлуче да ли ће остати у старом, државном, систему или ће прећи у нови. Уколико се одлуче за ово друго, држава им је, као накнаду за раније уплаћене доприносе у државни фонд, давала државне обвезнице које се улажу у приватне фондове и које доспевају на дан њиховог пензионисања. Њихова висина зависи од броја година стажа осигурања и очекиваног трајања живота, а финансирају се из буџета. На тај начин је држава поднела транзициони трошак реформе. Тадашњи пензионери су остали у старом систему, који се финансирао из државног буџета, а нови радници су били обавезни да се укључе у нови систем.

Најважнији део чилеанског пензијског система је други стуб, са обавезним индивидуалним штедним рачунима и приватним фондовима. Ови штедни рачуни су администрирани од стране пензијских фондова које воде фирме за управљање пензијским фондовима (*АФП*). Овде је највећи значај дат управо начелу конкуренције јер је она требало да снизи административне трошкове, допринесе увећању инвестиционих приноса и донесе боље услуге клијентима.

Иако су резултати чилеанске реформе мешовити (у најави је нова реформа) овакав модел пензијског система се примењује у већини земаља Латинске Америке и временски посматрано прилично је одржив.

ШВАЈЦАРСКА

Покушај реформе пензијског система која је предвиђала смањење и изједначавање стопе конверзије за оба пола грађани Швајцарске нису прихватили²¹, о чему су се изјаснили на референдуму, 7. марта 2010. године.

Због смањења прихода пензијских фондова и повећања броја пензионера, предложена измена односила се на смањење и изједначавање стопе конверзије и то уместо досадашњих 7% за мушкарце и 6,95% за жене, на 6,8% до 2014. године.

У Швајцарској постоји густа мрежа социјалних осигурања, од којих су најважнији државно старосно пензијско осигурање и осигурање наследника, инвалидско осигурање, заштита за случај последица болести и несреће, подршка за случај незапослености, подршка породицама и осигурање за случај материнства.

Услуге социјалних осигурања се исплаћују у форми пензије, надокнаде у случају изостатка личног дохотка, породичних додатака или покривања трошкова у случају болести и несреће. Уколико пензије и остали приходи не покривају минималне трошкове живота, постоје посебним додаци. Социјална осигурања се финансирају првенствено из доприноса од личног дохотка. При томе запослени и послодавац издвајају једнаку суму. Код здравствених осигурања сваки осигураник лично плаћа премију осигурања. Држава и кантони учествују средствима од пореза у финансирању старосних пензија и инвалидских пензија. Посебне додатке држава

²¹ Интернет: <http://www.euronews.net/2010/03/08/swiss-reject-pension-cuts-in-referendum/>

финансира у потпуности. Даљу заштиту финансијски слабијих обезбеђује држава приликом плаћања премија здравственог осигурања (умањење премије осигурања).

Фондови

У Швајцарској се радни век завршава са 65 година за мушкарце и 64 за жене, док за пуни износ пензије мушкарци треба да раде 44 године, а жене годину мање. Последице светске економске кризе одразиле су се не само на први стуб швајцарског пензијског система, од кога зависи 2,1 милион пензионера (три одсто више него 2008. године), него и на други стуб. Шест од десет приватних пензијских фондова забележило је губитак. Иначе, у швајцарским пензијским фондовима обрће се око 450 милијарди евра а током ове кризе процењује се да су изгубили око четири одсто своје вредности. Губитак није већи пре свега због строгих прописа о начинима улагања средстава пензијских фондова према којима, у стране хартије од вредности они могу да уложе највише до 30% укупног портфолија, 30% у акције и 20% у девизне обвезнице.

ШВЕДСКА

Пензијски систем Шведске је јединствен у односу на друге земље, веома је изграђен и социјално осетљив. Такође, једна од посебности су и осигуравајућа друштва у која је уложено око 2/3 пензијских средстава. Због тога је читав систем интересантан и са тржишних аспеката. Иако је у последњих неколико година претрпео одређене измене, данас он функционише сходно реформи из 2003. године и састоји се од три стуба.

I стуб - у оквиру овог система постоје и три врсте пензија са обзиром на начин обрачунавања пензије, улагања зарађеног новца али и социјалног статуса појединца.

а) Доходовна пензија

Најзначајнији део државног пензијског система престављају доходовне пензије које се обрачунавају на основу дохотка који је запослени примао током целокупног радног стажа (почев од 16 године живота па навише, закључно са 1998. годином). Поједностављено, онај који је дуже радио и више зарадио, имаће и већу пензију као и обрнуто. Финансира се по систему *PAYG* тако што се од оствареног дохотка, 18,5% одваја за финансирање пензија (16% за доходовну пензију и 2,5% за премијску; запослени има право да измени односе ових процената). Право на пензију стиче се са навршеном 61 годином живота уз могућност избора начина исплате пензије (у целости, 3/4, половина или 1/4 пензије). На ову категорију одваја се највише средстава појединачно оствареног прихода. Након пензионисања, њен износ се одређује на основу пензијских бенефиција стечених током година стажа и очекиваним годинама живота утврђеним за сваку старосну групу. За лица рођена између 1938. и 1953. године, додатна пензија представља део доходовне пензије.

Пензијски систем је одвојен од буџета и доприноси за доходовне пензије се редистрибуирају у први, други, трећи и четврти фонд који је заправо државни фонд. Сваки фонд добија четвртину доприноса па је самим тим и одговоран за четвртину пензије. Овакав начина организације и расподеле средстава резултирао

је суфицитом од 1,9 милијарди евра (18 милијарди круна), крајем 2007. године²². Кључни разлог је у аутоматском балансирању самог пензијског система чиме је отклоњена свака могућност државне интервенције. Наиме у случају да су потраживања већа од прихода фондова, аутоматски се смањује и обим пензијских права све док се актива и пасива не изједначе.

б) Премијска пензија

Премијске пензије се финансирају делом из доходних старосних пензија - овај се обавезних 2,5% од доприноса док је за запослене рођене између 1938-1953 тај проценат мањи. Овај пензијски систем администрира државни Премијски пензијски фонд. Новац се депонује на појединачне рачуне а запослени могу да уложе средства у највише 5 инвестиционих фондова од преко 700 колико их тренутно постоји. Поред тога, постоји и посебан инвестициони фонд за појединце који не желе да сами инвестирају средства и њихови доприноси се аутоматски улажу у Премијски штедни фонд (*Premiesparfonden*) који послује као део седмог државног шведског пензијског фонда (AP7). Запослени увек може да промени фонд као и да повуче уложена средства али не пре навршене 61 године живота. У оквиру овог пензијског система, запослени супружници могу преносити права из пензијског осигурања један другоме. Премијске пензије се обрачунавају слично као и доходне.

Вредност AP7 пензијског фонда крајем 2007. године био је 32,7 милијарди евра или у њега је уложено 29% укупних премијских пензија, што овај фонд чини далеко највећим у овом пензијском систему. Један од разлога успешности јесте и тако постављен систем у којем појединац сам одлучује о томе како ће уложити средства. Највећи део средстава је уложен у страни капитал (око 50%) а нешто мање у домаћи (око 20%).

в) Гарантоване (државне) пензије

Ова пензија је само део укупне пензије за оне који су били запослени, али је и гаранција за оне који су имали ниске или никакве приходе да ће ипак имати неку пензију. Шведска је једна од малог броја земаља у којима се право на пензију остварује и самим боравком у земљи. Услов за то је најмање 3 године боравка у Шведској, док се пун износ гарантоване пензије остварује након 40 година. Исплаћује се свима након напуњених 65 година. Пензионери са ниским примањима имају право на субвенционирање трошкова становања. Уколико је једини извор прихода управо ова пензија, висина субвенција може износити и до 92% станарине. Ове пензије се финансирају из буџета и не опорезују се.

II стуб – овај систем се још назива и гранским јер су њиме обухваћени сви запослени чиме се он, грубо речено, дели на привредна и непривредна занимања; беле (*ITP*) и плаве крагне (*SAF-LO*).

а) Гранске пензије

²² Интернет: <http://www.pensionfundsonline.co.uk/countryprofiles/countries.aspx>

Послодавци који нису обухваћени колективним уговорима (који су иначе карактеристични за овај стуб) могу да понуде и добровољне пензијске планове под веома сличним условима као у оквиру *ИТР* система. Као резултат тога, пензијски планови у Шведској су веома стандардизовани. Крајем 2007. године дошло је до промене у начину пословања тако што је унапред дефинисана висина пензије замењена са унапред дефинисаном висином доприноса која сада износи 4,5% зараде запосленог.

Фондови

Послодавци могу на више начина уплаћивати пензијске доприносе (фондови, пензијско осигурање, и др.). Пензијски фондови се најчешће користе за финансирање *ИТР* планова и других планова са унапред дефинисаном висином пензије. Имају статус правног лица, повезани су са фирмом и морају да учествују у систему осигурања кредита, чиме се гарантује исплата пензија. Наиме, Законом о извршавању обавеза из пензијског осигурања прописано је да државни пензијски систем мора имати механизме који гарантују исплату пензија. Пензијско осигурање најчешће користе запослени у мањим фирмама као и запослени у гранским привредним делатностима.

III стуб - иако претходна два стуба обухватају највећи део запослених скоро 95%, више од половине запослених истовремено улаже и у приватна осигуравајућа друштва.

ЗАКЉУЧАК

Реформа пензијских система једна је од најприсутнијих и уједно друштвено најосетљивијих тема укупних реформских процеса последњих деценија и у развијеним и у земљама у транзицији. У складу са основним циљевима пензијског система – спречавањем сиромаштва у старости и обезбеђивањем прихода такође у старости (који су у складу с оним што су појединци раније зарађивали) пензијски системи различито су организовани.

У већини анализираних земаља постоје сва три стуба пензијског осигурања (Аустрија, Мађарска, Немачка, Словенија, Хрватска, Чиле, Швајцарска, Шведска) док, на пример, у Србији постоје само први и трећи стуб. Наравно, постоје и земље које имају јединствене системе пензијског осигурања (Бугарска, Ирска, Кина, Канада, САД).

Међутим, после више од једне деценије примене модела са три стуба, и Светска банка је постала много флексибилнија у предлагању конкретних решења. Тако би прихватљив ниво пензија за запослене у будућности могао бити и систем са *пет стубова*. Нулти стуб тог система се односи на исплаћивање основне, односно социјалне пензије свим грађанима старијим од 65 година у висини 20 до 25 одсто од просечне зараде. Први стуб чиниле би и даље државне пензије, други стуб

би било обавезно приватно пензијско осигурање, трећи добровољно приватно пензијско осигурање, док би четврти стуб била помоћ из буџета посебно угроженим особама.

Без обзира на различите моделе пензијског система или на различите правце реформи, у свим друштвима изражено је настојање да се успостави такав пензијски систем који је правно утемељен, социјално оправдан и економски остварив.

* * *

Извори информација:

- Европски центар за парламентарна истраживања и документацију (European Centre for Parliamentary Research and Documentation: Request 1362 by the National Assembly of Serbia)
- *Изазови увођења обавезног приватног пензијског система у Србији.* Београд: Центар за либерално-демократске студије; 2009.
- Мијатовић Бошко, Хибер Драгор. *Капитализација пензијског осигурања у Србији.* Београд: Центар за либерално-демократске студије; 2008.

Истраживање урадила:

Милана Штековић
истраживач-аналитичар